

VARV-STYRA KYRKOGRÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

*Varv-Styra församling
Motala kommun
Linköpings stift
Östergötlands län
2004*

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

VARV-STYRA KYRKOGRÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Varv-Styra församling

Motala kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

VARV-STYRA KYRKOGÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Varv-Styra församling

Motala kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

Innehåll

Inledning	4
Bakgrund och syfte	4
Inventeringens upplägg och rapport	5
Översiktskarta	5
Varv-Styra kyrkogård	6
Kyrkogårdens omgivning	6
Utdrag ur häradskartan	6
Varv-Styra kyrka	7
Kyrkogårdens historik	8
Varvs ödekyrkogård	8
Styra ödekyrkogård	8
Varv-Styra kyrkogård	9
Översiktlig beskrivning av växtlighet mm-Karta	12
Beskrivning av kyrkogården	13
Beskrivning av enskilda kvarter	18
Kvarter A	18
Kvarter B	20
Kvarter C	22
Kvarter D	24
Kvarter E	26
Kvarter F	28
Kvarter G	30
Källor och litteratur	32
Bilagor	33
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse	33
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse, karta	34
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse, lista	35
Fotografier	38

INLEDNING

Bakgrund och syfte

Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar med mera och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Från kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information. Hur begravningsplatsens kulturhistoriska värde ska skyddas och vårdas regleras i "Lagen om kulturminnen m.m. KML (SFS 1988:950)" och "Begravningslagen

(SFS 1990:1144)". Av lagstiftningen framgår att tillstånd krävs av länsstyrelsen bl a för att väsentligt ändra begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 (KML 4 kap. 13§). Vidare säger lagen: "Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av något annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på gravplatsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats." (Begravningslagen 7 kap. 37 §)

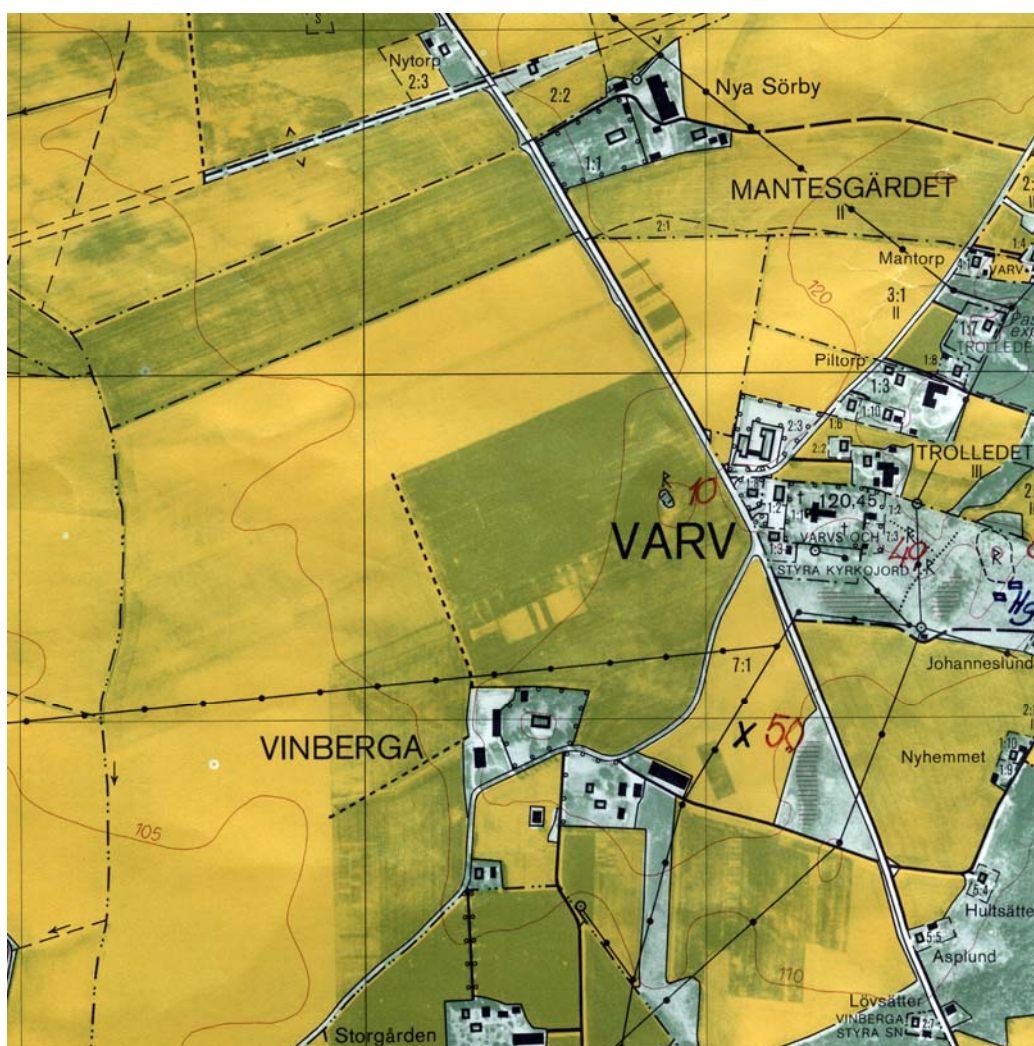
På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum en kulturhistorisk inventering av kyrkogårdarna och begravningsplatserna inom stiftets östgötadel. Denna rapport utgör en delrapport i detta arbete. När arbetet har slutförts kommer materialet att sammanställas för respektive län och för stiftet i sin helhet. Inventeringen bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen. Arbetet påbörjades år 2002 och omfattar kyrkogårdar som brukas och förvaltas av Svenska kyrkan. Inventeringen gäller kyrkogårdar som fortfarande är i bruk och omfattar en kulturhistorisk bedömning, en beskrivning av kyrkogårdens utformning samt en kortfattad beskrivning av exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse. Gravvårdar i kyrkobyggnaden ingår inte i inventeringen. Projektet inrymmer inte en fullständig genomgång av den aktuella kyrkans arkiv eller andra centrala arkiv. För att få lokalhistoriska eller personhistoriska grunder för den kulturhistoriska bedömningen har lokalhistoriskt insatta personer intervjuats i viss mån.

Inventeringens syfte är:

- Att öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården.
- Att ta fram ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna och begravningsplatserna.
- Att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag för stiftets kyrkogårdar och begravningsplatser som samtidigt blir en samlad dokumentation av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- Att ta fram ett arbetsredskap för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden.

Inventeringens upplägg och rapport

Arbetet är uppdelat i en fältdel, en del som omfattar genomgång av Östergötlands läns museums topografiska arkiv, viss litteraturgenomgång och sammanställning av en kortfattad rapport för respektive kyrkogård. Rapporten är uppdelad både i en allmän beskrivning av kyrkogårdens karaktär och en beskrivning av respektive kvarter eller område. Därpå följer en förteckning med exempel på gravvårdar av kulturhistoriskt intresse samt en bildbilaga. Förteckningen, som är gjord i databasen Excel, innehåller identifikationsuppgifter och kulturhistoriska noteringar. En närmare beskrivning av databasens uppbyggnad och uppgifter finns i anslutning till förteckningen. Fältdarbete och rapport har utförts av antikvarie Olle Hörfors och arbetet sker i samråd med Linköpings stift och Länsstyrelsen i Östergötlands län samt i en referensgrupp för den stiftsövergripande inventeringen. Rapporten finns tillgänglig på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, i respektive församling/kyrkliga samfällighet samt på Östergötlands läns museum.

Utsnitt ur ekonomiska kartans blad 085 52 Rimstad. Kyrkogården är belägen i bildens centrum på höjd i det till åker nästan fullständigt uppodlade landskapet. Väster om kyrkogården ligger de olika skolbyggnaderna och i öster ett järnåldersgravfält och ett stensträngssystem, RAÄ 49.

VARV-STYRA KYRKOGÅRD

Kyrkogården anlades 1859-61 på en plats som var belägen mitt emellan Varvs och Styra kyrkor och fördelaktigt placerad utefter stora landsvägen. Till anläggningen kopplades redan från början också en skola.

Kyrkogården är rektangulärt formad med en smal utvidgning i öster där gravkapell och minneslund är placerade.

Kyrkogårdens omgivning

Väster om kyrkogården finns idag en parkering och flera olika generationer av byggnader tillhörande Varvs skola, nedlagd för några år sedan. Den äldsta skolbyggnaden ligger längst i söder och är konverterad till bostadshus. Direkt bortom skolan finns huvudvägen Skänninge-Motala (RV 32) med tung trafik. Norr om kyrkan finns en del småskalig bebyggelse, Piltorps jordbruksfastighet och vägen mot Varvs by. Öster om kyrkogården finns en grusås med tät skog med flera svackor. På ett högre parti strax öster om kyrkogården finns ett stensträngssystem och ett gravfält från järnålder. Söder om kyrkan ligger ett skogsparti i ett igenväxt gammal grustag eller möjligen en större naturlig svacka.

Varv-Styra kyrkogård på häradskartan från 1870-talet. Anläggningen är rektangulär med trädkrans markerad. Landsvägskorset mellan RV 32 och vägen till Varv har en annan sträckning än idag. Av skolhusen är endast det äldsta markerat.

Varv-Styra kyrka

Den nya kyrkan för den sammanslagna församlingen Varv-Styra blev färdig 1861 och invigdes 1862. Den uppfördes 1860-1861 efter ritningar av arkitekt Johan Adolf Hawerman. Kyrkan uppfördes av sten med rektangulärt långhus med rakslutet korparti, lägre femsidig sakristia i öster samt torn i väster. Exteriören, som är mycket välbevarad, präglas av nyklassicism med för tiden typiska inslag av nygotik. Fasaderna är putsade och avfärgade i vitt och sadeltaket är belagt med skiffer. Huvudingången är via tornet i väster, men ingångar finns även centralt placerade på nord- och sydfasaderna. Kyrkan har även interiört, med undantag av läktarunderbyggnader från arkitekt Erik Lundbergs renovering 1951-1952, behållit sin ursprungliga karaktär.

Sammanslagningen innebar att Varvs och Styras medeltida kyrkor, båda kom att rivas. Ruinerna av Varvs kyrka ligger ca 1,5 km NÖ om den nuvarande kyrkan och ruinerna av Styra ungefär lika långt mot V. Båda kyrkogårdarna finns kvar som ödekyrkogårdar och på båda står ett antal äldre kalkstensgravvårdar, huvudsakligen från 1600-talet, uppställda. Styra ödekyrkogård är vårdobjekt i länsstyrelsens fornminnesvårdsprogram.

Varvs kyrkoruin

Styra kyrkoruin

Stenmaterialet från Varvs kyrka användes för uppbyggandet av den nya, varför den revs redan 1859. Detta är också orsaken till att ruinen är sämre bevarad än Styra där grundmurarna ännu trots rivningsmassorna tydligt syns i ruinkullen. Styra kyrka användes gemensamt av båda församlingarna fram till att den nya kyrkan var färdig att tas i bruk. Därefter revs även denna.

Kyrkogårdens historik

Uppgifter om kyrkogårdens historik har i huvudsak hämtats från Östergötlands läns museums topografiska arkiv och bibliotek. Uppgifter om äldre lantmäterikartor är hämtade från Lantmäteriets websida.

Varvs ödekyrkogård

Varvs församling omnämns redan 1293 som Hvarf. Den medeltida kyrkan bar romanska drag och var förmodligen tillkommen under 11- eller 1200-talen. Kyrkogården har förmodligen ännu sina medeltida proportioner och ligger mitt i Varvs by.

Varvs ödekyrkogård. Uppställda 1600-talsgravstenar.

Av kyrkogården återstår en praktfull trädkrans och en intakt kyrkogårdsmur. Söder om ruinkullen efter kyrkan står 8 äldre gravstenar uppställda. De flesta av karaktäristisk 1600-talstyp. Kyrkogården betas och är skyltad.

Styra ödekyrkogård

Styra socken är belagd sedan 1379. Socknen har sedan långliga tider varit annex till Varv. Kyrkan var en liten tornlös romansk kyrka. Kyrkogården är belägen högt på en ås i en till åker fullständigt uppodlad trakt. Från kyrkogården finns vid utsikt åt alla håll (utom mot söder där en gård ligger), främst mot öster och Varv-Styra kyrka.

Söder om kyrkan finns en grupp om 5 stående och 3 liggande äldre gravvårdar, huvudsakligen av 1600-talstyp.

Över kyrkogårdsmuren på Styra ödekyrkogård syns Varv-Styra kyrka på andra sidan dalgången.

Kyrkmuren och kyrkans grundmurar är intakta. Trots att röjningsarbeten kontinuerligt utförs av hembygdsföreningen finns stora problem med igenväxning, framför allt av syren och slån. Platsen är skyltad.

Varv-Styra kyrkogård

Kyrkogårdsanläggningen är samtida med kyrkan som anlades på tidigare obebyggd mark. Detta innebär att inga vårdar bevarade på plats är äldre än 1861 (med ett undantag, se nedan). Däremot flyttades monumentet efter generalmajoren Päder (Peter) Andersson Linderoth från Varvs kyrka i samband med byggandet av den nya. Generalen levde under 1600-talet och var en stor gynnare av Varvs kyrka dit han skänkte flera inventarier som fortfarande finns i behåll. Monumentet är i klassisk barockstil och tillkommet under mitten av 1600-talet¹.

Inga stora planerade omfattande förändringar har ägt rum under de 150 år kyrkogården varit i bruk, utan förändringarna har varit mera kontinuerliga och mindre. Kyrkogården har därför till karaktären kommit att bevara mycket av sin ursprungliga parkkaraktär.

¹ Gravmonumentet uppsattes i Varvs kyrka redan 1659, generalmajoren avled 1673 och gravstenen flyttades till nuvarande kyrkan 1861.

Kyrkogården har trots att en stor del av de gamla köpegravstenarna i kvarter A och B plockats bort bevarat ett ovanligt stort antal gravvårdar från 1800-talet på ursprunglig plats. 20 stenar varav 3 redan från 1860-talet står kvar. Flest står i kvarter A (9 st), följt av kvarter B (5 st). I kvarter E och F står 3 vardera. Äldst är gravstenen på plats A 86, rest över byggmästaren C J Pettersson i Motala och hans hustru, död redan 1860. Stenen är alltså rest under tiden som kyrkbygget och kyrkogårdsanläggandet pågick. Kanske var byggmästaren själv inblandad i bygget, eftersom hans hustru fick sin grav här så tidigt.

Ytterligare ett stort antal ursprungliga höga smala gravvårdar från 1800-talet finns bland de i nordöstra hörnet undanställda stenarna. Flera av dessa är dock så överväxta med lav eller skadade att datumen inte kan fastställas. Det rör sig dock om minst 8 och troligen lika många ytterligare.

Raden av undanställda äldre vårdar i nordöst. Flera av dem tyvärr i mycket dåligt skick och andra svårt lavöverväxta.

Kyrkogården tycks från början ha varit av den för perioden typiska ståndsupplade typen. De dyrare köpegravarna har legat i kvarter A och B, det vill säga längs med ytterkanterna av kyrkmuren. Dessutom i de övriga kvarterens yttersidor. Allmänna linjen har varit placerad i de inre delarna av kvarter D och de billigare platserna till övriga delar av det inre av de norra kvarteren C och D. Denna karaktär har under tid förändrats i och med ett långsamt utbytande av enstaka gravvårdar från 1960-tal och framåt, som gjorts utan hänsyn till tidigare status på gravplatsen.

Inga äldre flygfoton från 1939 eller däromkring finns bevarade, men flygfotot från 1952 visar i stort sett samma anläggning som idag, med trädkrans, kyrkmur och strikta kvarter delade med häckar. Möjligen kan ett betydligt större antal grusgravar synas i södra delen av kyrkogården.

Kyrkogården utvidgades 1959 i och med att ett område i öster lades till anläggningen. Denna avsattes som parkområde med naturpark i avsikt att först så småningom tas i anspråk eventuellt för en urnlund. I det nya området byggdes också kyrkogårdens gravkapell som invigdes samma år. Kapellet ritades av ingenjör Allan Jacobsson. Delar av området är tagna i bruk som avfallsanläggning (i söder) och minneslund (vid gravkapellet) men huvuddelen står fortfarande obrukad.

I en artikel skriven till kyrkans 100-årsminne 1961 finns en bild tagen från nordöst mot kyrkans kor, och som också visar en stor del av kvarter D. Här framgår kvarterets karaktär av allmän linje fortfarande. De gravvårdar som syns är små och likformade. Bland dem står också minst 3 vita träkors, av vilka inget finns bevarat.

1968 revs de gamla kyrkstillarna vilka var hitflyttade i början av 1900-talet. Redskapsboden i nordöstra hörnet är tillkommen senare (under 1970-80-tal?).

Jämfört med den karta som upprättades i samband med att minneslunden planerades 1989 har inga större förändringar vidtagits med undantag för att en del träd och häcksystem tagits bort eller ersatts. Dock har trädgårdsskjulet och vägen in över muren längst i sydöst tillkommit efter att kartan färdigställts.

Minneslunden anlades liksom vid de andra kyrkorna i Aska pastorat efter beslut 1989.

BESKRIVNING AV KYRKOGÅRDEN

Allmän karaktär

Kyrkogården präglas av en strikt karaktär, som understryks av rygghäckarna och de höga tujorna som kantar gången fram till gravkapellet. Den höga trädkransen visar på det parkideal som var vanligt på våra landsortskyrkogårdar från mitten av 1800-talet. Eftersom kyrkan uppfördes på ny plats på 1860-talet och kyrkogården anlades vid samma tid hör kyrkogårdens utsträckning och omgärdning starkt samman med kyrkobyggnaden. Av stor vikt är raderna med grusgravar, en utformning av gravplatsen som under en period dominerade kyrkogårdarna.

Omgärdning

Västra sidan: på västra sidan finns en trädkrans av 7 högt uppväxta lönnar, samtliga tillhörande den ursprungliga trädkransen från 1860. Strax utanför denna växer en vid inventeringstillfället hårt nedklippt syrenhäck. Kyrkogårdsmuren är en kallmurad halvmur av ca 0,3-0,4 x 0,6 m stora stenar i 3 skift. Höjden är ca 1-1,1 m. Materialet sprängd gråsten.

Norra sidan: på norra sidan finns en likadan omgärdning i väster med den enda skillnaden att trädkransen omfattar 8 höga lönnar.

Östra sidan: på östra sidan som vetter mot skogen finns samma trädkrans med 8 höga lönnar och samma kyrkogårdsmur. Mitt på muren finns utvidgningen mot gravkapellet. Denna består av en firsidig 1,3 m hög stödmur av ca 0,3-0,4 m stora släthuggna kvaderstenar lagda i cementbruk. Ovanför den norra muren är minneslunden belägen. Ingången till området flankeras av en syrenbuske i norr och en tuja i söder.

I det sydöstra hörnet har en redskapsbod byggts över kyrkogårdsmuren och söder om denna har en uppfartsväg anlagts över densamma. Detta gör att muren här döljs av den grusade vägen och utfarten.

Södra sidan: på södra sidan finns samma trädkrans och kyrkogårdsmur. Trädkransen består här av 6 av de ursprungliga lönnarna, 3 stycken har nyligen fällts och ersatts av nya ännu mycket unga träd av samma sort. Marken söder om kyrkogården sluttar bitvis, särskilt i öster, brant ned mot svackan. Utanför har en avfallsanläggning anlagts. Tidigare har avfallet tippas över södra muren ned i svackan.

Ingångar

Kyrkogården har egentligen endast en ingång vilken är belägen i väster.

Mellan fyra kvadratiske granitstolpar med svagt spetsade översidor sitter en smidd pargrind med två mindre grindar på ömse sidor. Huvudgrinden har ett svängt överstycke med ornament i tre nivåer, överst i ett band, bladrankor i löpande hundmönster, därunder i huvuddelen av grinden ovaler med knippen och underst i ytterligare ett band ett enklare kryssmönster. Sidogrindarna har enklare utförande i två nivåer med raka spjälor i den översta nivån och korsade spjälor i den undre.

Huvudgrinden.

I det sydöstra hörnet har en redskapsbod byggts över kyrkogårdsmuren och söder om denna har en uppfartsväg anlagts över densamma. Detta gör att muren här döljs av den grusade vägen och utfarten.

Vegetation

Förutom trädkransen och häckarna i omgärningen finns system av rygghäckar. I de norra kvarteren (C och D) finns 12 nordsydligt orienterade häckar av blandat innehåll (ölandstok, spirea, oxbär, berberis) alla systemen avslutas i norr av en 0,7 m hög oxbärshäck.

På södra delen av kyrkogården (kvarter E-G) finns 11 nordsydligt orienterade rygghäckar av likaledes blandat innehåll (buxbom, tuja, oxbär och spirea). I kvarter F är häckarna oftast T-formigt avslutade och den västligaste häcken i kvarteret är klippt i hustaksform.

Av de träd som stått fritt på kyrkogården är de flesta nedtagna. I kvarter D norr om kyrkan står dock en hög lind kvar som vårdträd och i samma kvarter finns också en björk.

Framför ingången i väster har tre rönнар på ömse om sidor grusgången relativt nyligen planterats.

Tujaallén.

Från koret fram till gravkapellet står en allé med praktfulla höga tujor. Ursprungligen har de varit 8 stycken, men hälften är borttagna. Alléeffekten upprätthålls dock av att borttagandet skett korsvis.

Gångsystem

Den gamla kyrkogården har krattade grusgångar av rödaktigt naturgrus.

Huvudgången leder från huvudgrinden fram till och runt kyrkan där den fortsätter mot gravkapellet. Ytterligare en gång sträcker sig runt hela kyrkogården lämnande den yttersta gravraden (kvarter A och B) utanför. Nordsydliga gångar löper också i gränsen mellan de inre kvarteren. I kvarter G finns ytterligare en gång som delar grusgravarna från resten av kvarteret.

Inne i utrymmet framför gravkapellet är marken stenlagd med huggna granitstenar.

Gravvårdstyper

Gravvårdar finns från tiden 1860-2004. En stor del av de ursprungliga vårdarna från 1800-talets senare del finns bevarade på ursprunglig plats, huvudsakligen i de östra delarna av kvarter A och B. Några mindre vårdar av liknande datum finns också inne i de inre kvarteren. Bland de äldre vårdarna ingår ett par exempel på ovanligare former som höga obelisker och gjutjärnskors.

I kvarter F och G finns tre rader med enbart grusbelagda stenramsgravar, i tre fall också med gjutjärnsstaket. Ytterligare en stenramsgrav där ramen bara kan anas under gräsmattan finns direkt öster om koret.

I det inre av kvarter D finns enstaka små gravvårdar kvar på platsen för den före detta allmänna linjen.

I de yttre kvarteren har främst i väster ett stort antal av de äldre vårdarna ersatts med låga breda vårdar av 1960-1980-talstyp.

I det inre av kvarteren dominerar yngre vårdar från tiden 1960-2000 med enstaka undantag. I framför allt kvarter E och D finns stora utrymmen där gravvårdar saknas.

Minneslund

Minneslundan anlades efter beslut 1989 och ligger norr om stödmuren i utrymmet framför gravkapellet. Utformningen är enkel och består av en natursten med inskriptionen "Minneslundan" samt själva stenvallen och den glesa skogsmarken bakom.

Minneslundan.

På muren finns gravlyktor och möjlighet att ställa blommor.

Byggnader

I östra delen av kyrkogården ligger gravkapellet från 1957. Kapellet är vitputsat och har en dubbelport av mörkbetsat trä med rundat överstycke. Portomfånget är av tegel liksom taket. Ovanför porten finns ett enkelt kors.

Delvis på och delvis utanför det sydöstra murhörnet finns en relativt nyuppförd enklare redskapsbod/garage. Hela byggnaden är brunbetsad och har falsat plåttak. Den del som inte vilar på muren står på höga ben av runda cementrör.

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

Kyrkogården präglas av en strikt karaktär, som understryks av rygghäckarna och de höga tujorna i allén som kantar gången fram till gravkapellet. Mycket av den ursprungliga nyklassicistiska prägeln har bevarats vilken är av mycket högt värde.

Den höga trädkransen visar på det parkideal som var vanligt på våra landskyrkogårdar under 1800-talet. Eftersom kyrkan uppfördes på plats på 1860-talet och kyrkogården anlades vid samma tid hör kyrkogårdens utsträckning och omgärdning starkt samman med kyrkobyggnaden. Många ursprungliga gravvårdar från den första tiden står ännu på plats vilket också bidrar starkt till karaktären. De bevarade linjerna med grus och stenramsgravar minner om den period då detta var vanligt.

BESKRIVNING AV ENSKILDA KVARTER

Kvarter A Gravplats nr A1-103

Kvarteret omfattar gravplats nr A1-103 och är beläget längs den södra utkanten av kyrkogården utanför den yttre grusgången.

Allmän karaktär

Kvarter A. I den västra delen har de ursprungliga påkostade gravvårdarna helt ersatts med yngre.

Kvarteret är ett ursprungligt köpegravskvarter. Denna karaktär är till stora delar bevarad i söder och öster. I väster har alla de äldre gravvårdarna ersatts med yngre, låga och ofta ganska små vårdar. Karaktär av den höga trädkransen och läget utmed muren.

Omgärdning

Kvarteret omgärdas av kyrkogårdsmuren i väster, söder och öster samt av den kringgående grusgången i norr.

Ingångar

Ingången från parkeringen i väster berör kvarteret i nordväst. Dessutom finns en nyligen anlagd körväg över kyrkogårdsmuren i sydöstra hörnet.

Vegetation

Trädkransen följer kvarterets utkant med fyra höga lönnar i väster fem höga och två nyplanterade i söder och tre i öster. Längs med trädkransen löper en nedklippt 0,2 m hög syrenhäck.

Gångsystem

Den kringgående grusgången bildar gräns mot kvarteren E-G i norr.

Gravvårdstyper

Gravvårdarna är från 1860-2004. Ett flertal 1800-talsvårdar är bevarade i söder och öster. Dessa är ofta höga smala vårdar i svart granit. Tre kalkstensvårdar finns också varav två med textplatta i marmor och krönta med kors. Bland titlarna dominerar lantbrukare och hemmansägare men inte mindre än tre byggmästare finns också liksom en skraddarmästare och en apotekare. Flera av de äldre vårdarna är resta över kyrkoherdar och andra med anknytning till kyrkan.

Byggnader

Gravkapellet är beläget i kvarterets nordöstra utkant och trädgårdsskjulet i sydöstra hörnet.

Övrigt

Framför trädgårdsskjulet finns ett trettiotal borttagna äldre gravvårdar lagda eller ställda. Många av dessa är i dåligt skick, ofta sönderslagna eller lav- och mossöverväxta. Många av dem är från sent 1800-tal och har förmodligen stått i kvarter A och B. Endast de vårdar som är läsliga har medtagits i inventeringen.

Kulturhistorisk bedömning

Det kulturhistoriska värdet ligger huvudsakligen i att en stor del av kvarteret bevarat sin ursprungliga karaktär med trädkrans och syrenhäck. De bevarade kulturhistoriskt värdefulla gravvårdarna står huvudsakligen i söder och öster.

Kvarter B Gravplats nr B-B120

Kvarteret omfattar gravplats nr B1-B120 och ligger längs med kyrkogårdsmuren på norra sidan, mellan huvudgrinden och minneslundan.

Allmän karaktär

Gammalt köpegravskvarter. De ursprungliga vårdarna huvudsakligen ersatta med yngre från 1960-tal och framåt. Ett större antal äldre vårdar finns i nordöst. Karaktär av den höga trädkransen och läget utmed muren.

I östra delen av kvarter B finns flera ursprungliga gravvårdar av blandad karaktär bevarade.

Omgärdning

Kvarteret omgärdas av kyrkogårdsmuren i väster, norr och öster samt av den kringgående grusgången i söder.

Ingångar

Kvarteret ansluter till huvudingången i sydväst.

Vegetation

Trädkransen följer kvarterets utkant med tre höga lönnar i väster, åtta i norr och ytterligare tre i öster. Längs med trädkransen löper en nedklippt 0,2 m hög syrenhäck. Invid ingången till minneslundan står en syren.

Gångsystem

Den kringgående grusgången bildar gräns mot kvarter C och D i söder.

Gravvårdstyper

Gravvårdar från 1868-1996. Kvarteret har sannolikt ursprungligen haft höga påkostade vårdar längs hela kanten. Dessa är bevarade längst i öster och är av mycket varierande karaktär. De inkluderar en högs smal bautasten, en obelisk, ett gjutjärnskors, ett avbrutet livsträd och några liggare. Bland titlarna dominerar lantbrukare/hemmansägare fullständigt med bara något enstaka undantag.

De yngre vårdar som ersatt de äldre är relativt smala och låga.

Byggnader

Gravkapellet i sydöst.

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

Det kulturhistoriska värdet ligger huvudsakligen i att en stor del av kvarteret bevarat sin ursprungliga karaktär med trädkrans och syrenhäck. De bevarade kulturhistoriskt värdefulla gravvårdarna står huvudsakligen i söder och öster.

Kvarter C Gravplats C1-202

Kvarteret omfattar gravplats nr C1-202 och utgör den nordvästra inre delen av kyrkogården.

Allmän karaktär

Karaktären sätts främst av de raka raderna gravvårdar utmed flera rader av rygghäckar. En rad gravvårdar står utanför häcksystemen längs grusgångarna i väster, norr och öster. Dessa platser verkar ursprungligen ha varit köpegravsplatser och mer påkostade än platserna i det inre av kvarteret.

Kvarter C består av raka rader gravvårdar invid rygghäckar. Kvarteret sett från sydväst.

Omgärdning

Kvarteret omgärdas av grusgångar på alla sidor.

Ingångar

Kvarteret ligger inne på kyrkogården.

Vegetation

I nordsydlig riktning löper sex rygghäckar genom kvarteret. Dessa avslutas mot en östvästligt löpande 0,7 m hög oxbärshäck i norr. Från väster är det en 0,4 m hög berberis, en 0,5 m hög oxbär, en 0,5 m hög ölandstok, en 0,6 m hög spirea, en 0,4 m hög spirea och slutligen en 0,4 m hög ölandstok.

Längst söderut invid gången in till tornet har ett äldre träd nyligen bytts ut mot tre relativt nyplanterade rönnar.

Gångsystem

Kring hela kvarteret löper relativt smala grusgångar av rödaktigt relativt finkornigt naturgrus. Gångarna inne i kvarteret är alla av gräs.

Gravvårdstyper

Gravvårdar från 1924-2001. I öster finns två hela rader gravar där stenramar och grusbeläggning tagits bort, men gravvårdarna är kvar. Enstaka äldre vårdar står kvar längs med grusgångarna utanför häcksystemen i söder, öster och väster. Annars dominerar de yngre ofta låga och breda gravvårdarna från 1960-1980 totalt, framför allt i de inre delarna av kvarteret. Gravvårdarna inkluderar ett enkelt träkors. Inga ovanliga typer av gravvårdar förekommer. Titlarna upptar mest hemmansägare/lantbrukare men ett par ovanliga titlar som Maskinstationsägaren och Korgmakaren finns representerade. Dessutom en kyrkoherde.

Byggnader

-

Övrigt

I det inre av kvarteret ligger konstnären Birger Hjelm begravd.

Kulturhistorisk bedömning

Kulturvärdena ligger i kvarterets inpassning i miljön och den allmänna karaktären skapad av de strikta systemen av rygghäckar. Höga värden finns också i enstaka gravvårdar .

Kvarter D Gravplats nr D1-269

Kvarteret omfattar gravplats nr D1-269 och utgör den inre nordöstra delen av kyrkogården.

Allmän karaktär

Kvarteret delas i två delar.

Den inre delen har varit kyrkogårdens allmänna linje, och en del gravvårdar från denna är i behåll. Även övriga vårdar i denna del är små och oftast anspråkslösa.

Utanför häcksystemen står en rad gravvårdar vända mot grusgångarna på vad som uppenbarligen är gamla köpegravsplatser.

Det inre av kvarter D utgjorde kyrkogårdens allmänna linje. Trots att de flesta vårdar tagits bort är dimensionerna på de bevarade vårdarna sådana att karaktären ändå finns kvar.

Rygghäckarna som genom sin placering bildar slutna rum liksom de höga tujorna i allén bort mot gravkapellet skapar en del av karaktären. Skillnaden i vårdarnas storlek och uttryck mellan den inre och den yttre delen av kvarteret är också viktig för karaktären.

Omgårdning

Kvarteret omgärdas helt av grusgångar.

Ingångar

Kvarteret ligger inne på kyrkogården.

Vegetation

Systemet av rygghäckar omfattar sex nordsydligt löpande häckar som i norr ansluter till en östvästligt löpande 0,7 m hög oxbärshäck. Därvid bildas fem slutna rum med öppning i söder. En rad gravar ligger mellan grusgångarna och häckarna. Från väster består rygghäckarna av två stycken 0,2-0,4 m höga ölandstokar, tre 0,4 m höga berberisar samt en 0,7 m hög oxbärshäck.

Innanför kvarterets nordvästra hörn växer en hög lind, vilken har närmast vårdträdskaraktär. Nära nordöstra hörnet står en björk. Längst i söder finns två av de ursprungligen fyra höga tujor som ingår i allén mot gravkapellet.

Gångsystem

Kvarteret omges på alla sidor av grusgångar. Inne i kvarteret finns endast gräsgångar.

Gravvårdstyper

Gravvårdarna representerar tiden 1895-1998. Enstaka vårdar tillhörande den allmänna linjen finns kvar inne i kvarteret. De flesta är dock lavöverväxta och svårlästa. Samtliga vårdar i det inre kvarteret är små och anspråkslösa. Raderna i kvarterets utkant innehåller gamla köpegravar. Här ligger flera präster och hemmansägare begravda. Ett par bautastenar, ett järnkors och en helt övervuxen nästan dold stenramsgrav finns.

I kvarterets inre är det bitvis mycket glest mellan gravvårdarna.

Byggnader

-

Övrigt

Stora delar av gravvårdarna har problem med lavöverväxning, i synnerhet linjegravstenarna. En gravvård står inklämd i en av de höga tujorna.

Kulturhistorisk bedömning

Kvarteret har i stort sett bevarat mycket av sin ursprungliga karaktär. Kulturvärdena ligger i enstaka gravvårdar, i att karaktären av allmän linje fortfarande finns kvar trots att många vårdar fattas samt i skillnaden mellan vårdarnas storlek och status mellan de yttre och inre delarna av kvarteret.

Kvarter E Gravplats nr E1-E297

Kvarteret omfattar gravplats nr E1-E297 och utgör den inre sydöstra delen av kyrkogården.

Allmän karaktär

Kvarteret består av enkla raka rader gravplatser utefter ett system med 5 nordsydliga rygghäckar. Karaktären är öppen och ges av häckarna och de höga tujorna i allén i norr.

Kvarter E består av raka rader gravar med rygghäckar.

Omgärdning

Kvarteret omgärdas helt av grusgångar.

Ingångar

Kvarteret ligger mitt på kyrkogården.

Vegetation

Kvarteret rymmer ett system av fem nordsydligt placerade rygghäckar. Från väster en 0,5 m hög oxbärshäck, 2 st 0,4 m höga spireor, en 0,2-0,4 m hög spirea samt ytterligare en 0,5 m hög oxbärshäck.

Längst i norr står två höga tujor kvar av de ursprungligen fyra som utgör södra delen av allén mellan koret och gravkapellet.

På kartan markerade mindre träd är borttagna.

Gångsystem

Kvarteret omges av grusgångar men inne i det finns bara gräsgångar.

Gravvårdstyper

Gravvårdarna täcker tiden mellan 1888 och 2003. Större delen av kvarteret är mycket glest belagt. Gravvårdarna är blandat låga smala och låga breda. Tiden från 1940-1970 dominerar. Enstaka vårdar är äldre eller yngre. De 1800-talsvårdar som står kvar är låga smala kalkstensvårdar.

Titlarna visar oftast lanbrukare/hemmansägare men en skogvaktare, en prost och en kyrkoherde förekommer också.

Byggnader

-

Övrigt

Kulturhistorisk bedömning

Kulturvärdena ligger huvudsakligen i de bevarade 1800-talsvårdarna samt till viss del i miljön.

Kvarter F Gravplats nr F1-F96

Kvarteret omfattar gravplats nr F1-F96 och ligger söder om kyrkan.

Allmän karaktär

Kvarter F. De kraftiga häckarna bildar slutna rum.

Kvarteret ligger direkt söder om kyrkan. Kraftiga häckar bildar två halvslutna rum, den östligaste och den västligaste tujan är takåsklippta. Längst i väster finns en rad med nästan enbart grusgravar med kedjor med mera.

Omgärdning

Kvarteret omgärdas av grusgångar på alla sidor.

Ingångar

Kvarteret ligger mitt på kyrkogården.

Vegetation

Kvarteret präglas av häcksystemen. Tre häckar växer i nordsydlig riktning. På kartan avslutas de i söder i en T-form. Denna är dock borttagen och häckarna är rakt avslutade. Från väster räknat består häckarna av en takåsklippt 0,8 m hög tuja, därefter en 0,7 m hög oxbärshäck och ytterligare en 0,8 m hög takklippt tuja. Längst i norr växer en 0,8 m hög buxbom i östvästlig riktning. Den har öppningar på två ställen för att tillåta inpassering i kvarteret. De på kartan markerade avslutningarna i öster och väster är borttagna.

Gångsystem

Grusgångar omger kvarteret på alla sidor.

Gravvårdstyper

Gravvårdarna omfattar tiden mellan 1869 och 2002, men domineras av yngre bredare vårdar från tiden efter 1960. Enstaka vårdar är äldre. Bland dessa ingår tre sammanhängande grusade stenramsgravar innanför bronsstaket. En av dessa har en porträttmedaljong i brons. Vidare finns två kalkstenskors och en hög obelisk.

Bland titlarna finns påfallande många kyrkvårdar. Annars dominerar de vanliga titlarna Lantbrukare/hemmansägare. Till vårdarna med titlar hör också en trädgårdsmästare, en häradsdomare, en rusthållare, en urmakare och en kyrkogårdsvaktmästare.

Byggnader

-

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

Kulturvärdena ligger i häckkvarterens utformning och den miljö detta skapar samt de bevarade grusgravarna och de enstaka äldre gravvårdarna.

Kvarter G Gravplats nr G1-G148

Kvarteret omfattar gravplats nr G1-G148 och utgör den sydvästra inre delen av kyrkogården.

Allmän karaktär

Avskilt i östra delen av kvarter G ligger två rader med enbart grusade stenramsgravar.

Kvarteret delas i två delar av en grusgång mellan två rader med enbart grusade stenramsgravar i östra delen av kvarteret. Öster om dessa ligger ytterligare en rad. Det övriga kvarteret består av raka rader med enklare gravvårdar mellan rygghäckar.

Omgårdning

Kvarteret omgärdas helt av grusgångar.

Ingångar

Kvarteret ligger mitt på kyrkogården

Vegetation

I den västra delen av kvarteret finns nordsydligt löpande rygghäckar bakom gravraderna. Räknat från väster en 0,3-0,4 m hög oxbärshäck, en 0,3-0,6 m hög ölandstok och en 0,7 m hög spirea.

Längst i norr har tre relativt nyplanterade rönnar ersatt ett äldre träd.

Gångsystem

Grusgångar omger kvarteret på alla sidor. Dessutom finns en grusgång mellan de två raderna med grusade stenramsgravar i östra delen av kvarteret.

Gravvårdstyper

Gravvårdarna omfattar tiden 1934-2001. En stor majoritet är låga breda vårdar från 1960- och 1970-tal och låga smala från 1940- och 1950-tal. Enstaka äldre vårdar finns. I öster två rader med enbart odaterade grusade stenramsgravar vilka av stilen på gravstenarna att döma är från 1940- och 1950-tal.

Bland titlarna dominerar hemmansägare och lantbrukare medan titlar som trotjänarinnan, godsägaren, stationsföreståndaren, griftegårdsmästaren och köpmannen förekommer.

Byggnader

-

Övrigt

I grav G59 ligger Mauritz Björk, mer känd som bondkomikern och artisten ”Anners Annersa” begravd.

Kulturhistorisk bedömning

Höga kulturvärden ligger inte minst i den bevarade grusgravsraden, i kvarterets inpassning i miljön och den allmänna karaktären skapad främst av häcksystemen. Höga värden finns också i enstaka gravvårdar .

Källor:

- Broocman C F. Beskrifning öfver the i Östergötland..... . 1760.
Faksimilutgåva 1993.
- Brate E. Östergötlands runinskrifter. Stockholm 1911.
- Kulturmiljövård 6/98. Riksantikvarieämbetet. Stockholm 1989.
- Kyrkogårdens gröna kulturarv. Stad&Land. Movium/inst för landskapsplanering.
Sveriges lantbruksuniversitet nr 103/1992.
- Ridderstad A. Östergötlands beskrivning. Andra delen. Stockholm 1918.
- Tham W. Beskrifning öfver Linköpings län. Förra delen Stockholm 1854. Andra delen
Stockholm 1855.
- Theorell A, Wästberg P, Hammarskiöld H (foto). Minnets stigar. En resa bland svenska
kyrkogårdar. 2001.
- Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919. Theorell A, Wästberg P, Wadsjö H
(red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919.
- Widegren PD. Försök till en ny beskrivning över Östergötland. Första bandet 1817.
Andra bandet 1828. Faksimilutgåva 1993.
- Östergötlands läns museums topografiska arkiv.

Muntliga uppgifter –

www.lantmateriet.se. Lantmäterikartor från 1689, 1696, 1843 och 1904.
<http://www.kulturarvostergotland.se/Östgötabild>.

EXEMPEL PÅ GRAVVÅRDAR AV KULTURHISTORISKT INTRESSE

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningsstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som av olika anledningar bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 ska föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande så som material, konstnärligt utförande eller till en person med person- eller lokalhistoriskt intresse. I inventeringen ingår i de flesta fall enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det trävårdar, smidda järnkors eller gravvårdar i kalksten från 1600-talet som är inställda i kyrkan, gravkapellet eller klockstapeln. Dessa har naturligtvis oftast ett mycket stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Förklaring till exempellistan

Exempellistan är indelad i två delar. Den första delen som innehåller uppgifter om kyrkogård, kvarter, gravnummer, material, efternamn, hemvist och årtal är en identifikationsdel. Under den andra delen anges en kulturhistorisk notering med uppgift om titel, gravplats och gravvård. Dessutom noteras eventuella skador och andra anmärkningar.

Kvarter: anges endast i de fall då kyrkogården är indelad i kvarter.

Numrering: görs efter gravkartan. Ofta kan det vara svårt att exakt lokalisera gravnumret, då gravbredd kan variera och många gravnummer intill varandra saknar gravvård. Att gravnumren ofta börjar med "0" beror på att datorn ska kunna sortera materialet i rätt ordning. I vissa fall står äldre gravvårdar utan gravnummer bland övriga gravar och då ges de t ex beteckningen "onumr. S om 042". Stenar som står undanställda och bedöms ha ett kulturhistoriskt värde ges nya nummer: "ÖLM 1, ÖLM 2 o s v".

Material: Här anges vårdens material. Beteckningen "granit" används utan närmare specifikation av olika typer. Stenens färg förkortas **sv** (svart), **gr** (grå), **r** (röd), **gr/r** (grå/röd) osv.

Efternamn: I allmänhet det första efternamnet som står på gravvården.

Hemvist: Det geografiska namn som står på gravvården. Det kan röra sig om bynamn, gårdsnamn eller namnet på en mindre fastighet. I undantagsfall är det namnet på en plats som inte ligger i socknen.

F:a årtal och **S:a årtal:** anger det tidigaste respektive senaste dödsåret som står på gravvården. Är det endast ett årtal angivet står det i F:a årtal.

Titel: Samtliga yrkestitlar samt hemmansägare, rusthållare m m. Dessa gravvårdar bedöms ha ett kulturhistoriskt intresse oavsett vårdens ålder.

Gravplats: Gravplatsen är omramad av stenram, häck, järnstaket eller kedja. Själva gravplatsen är i allmänhet täckt med grus men i vissa fall med gräs.

Gravvård: Speciella typer av gravvårdar som t ex gjutjärnskors, träkors, håll, sköld, ålderdomlig sten m m.

Skada: Notering om eventuell skada, t ex rost på en gjutjärnsvård eller på ett järnstaket, sprucken kalkstensvård o dyl. Här noteras även om det är ovanligt mycket lava på framför allt kalkstensvårdarna.

Anmärkning: Här noteras om gravvården har ett lokalhistoriskt eller personhistoriskt intresse eller andra anmärkningar– L1, P1, A1 osv. Detta hänvisar till korta notiser i slutet av exempellistan.